

ETELÄ-POHJANMAAN ENSIMMÄISEN KANSAKOULUN PERUSTAMINEN.

M. O. Karttunen.

Kyrön peltoaukea on vuosisatoja ollut maamme huomattavimpia maanviljelysalueita. Siellä ovat pitkin Kyröjokivartta pellot levinneet karkoittaen metsää aina kauemmaksi. Ennen niin kuuluisa Vaasan ruis kantoi täällä täyteläisen tähkän, kun vain vuosi oli suotuisa.

Isonkyrön pellot ovat kuuluisat, ja sama peltoaukea jatkuu sekä ylös- että alaspäin jokivartta. Yhtäläinen maanviljelyspitäjä on ollut sen läntinen naapuri Vähäkyrö. Vuonna 1607 Isokyröstä omaksi pitäjäksi erottuaan se on pysynyt jakamattomana alueeltaan. Väkiluvultaan se on moniin naapuripitäjiin nähden pieni ja vaatimaton, mutta elinkeinollisesti ja sivistyksellisesti se kuitenkin on ollut maakunnan ensimmäisten joukossa.

Pienuudestaan huolimatta on Vähäkyröllä ollut monta hyvää etua. Sen asema lähellä maakunnan vanhaa keskusta, Vaasaa, on ollut omiaan vaikuttamaan edistävästi kaikkiin pitäjän pyrinöihin. Valtatiet sekä idästä Isokyröstä että pohjoisesta Vöyriltä ovat kulkeneet pitäjän läpi. Näin ovat pitäjäläiset joutuneet vilkkaaseen kanssakäymiseen toisilta paikkakunnilta olevien samoin kuin lukuisien matkustajien kanssa, jotka menneinä aikoina olivat parhaita uutisten levittäjiä. On luonnollista, että tällaisella kosketuksella toisten ihmisten kanssa on ollut monia hyviä puolia, näin on saatu uusia herätteitä ja edistyspyrkimyksiä.

Vähäkyrö on ollut ja on kaikkein tiheimmin asuttuja seu-
tuja Etelä-Pohjanmaalla. Nykyään on (Suomenmaa-teoksen
mukaan) Jurvassa 37 asukasta, Ylihärmässä 29.7 ja Vähä-
kyrössä 27.8 km² kohti. Mutta noin 75 vuotta sitten oli
Vähäkyrö ensimmäisellä sijalla.¹ Virallinen tilasto vuodelta
1865 asettaa Vähäkyrön maalaispitäjistä ensi sijalle koko
maassa, tiheys 28.98 henkeä neliövirstalla, ellei ota lukuun
Suursaarta ja Tytärsaarta (39,₁₈). Omassa maakunnassa
seurasivat Vähäkyröä: Närpiö 20.08 sekä Isokyrö ja Ylistaro
19.74.

Mikä vaikutus asutuksen tiheydellä on sivistyspyrinnöille
ja erittäinkin kouluille, on itsestään selvää. Asukkaitten
harrastukset kohoavat paljosta kanssakäymisestä, johon
tiheästi asutussa seudussa pakosta joutuu, ja koulujen perus-
taminen helpottuu, kun oppilaat voivat käydä laajoista pii-
reistä samassa koulussa. Tähän erikoisesti viitattiinkin myö-
hemmin Vähäkyrössä koulua perustettaessa.

Pitäjän varallisuuskin on Vähäkyrössä kaikesta päättäen
ollut viime vuosisadan puolivälissä melkoinen. Maanviljelys
on ollut vanhaa, pellot tuottavia ja siten on useina vuosina,
kadon maakuntaa uhatessa, Vähäkyrö ollut parhaiten toimeen
tulevia pitäjiä. Talvella 1856 mainitaan sanomalehdissä, että
uhkaavasta nälänhädästä selvinnevät vain Ilmajoki, Isokyrö
ja Vähäkyrö ilman ulkoapäin tulevaa avustusta kevääseen
saakka.

Mitkään suuremmat henkiset liikkeet eivät vuosisadan
alkupuolella näytä saaneen huomattavaa jalansijaa vähä-
kyröläisten keskuudessa. Suurin osa kansasta koko maassa
eli vanhoillaan. Talonpojat hoitivat maata isiensä tavoin,
söivät leipää, kun riitti ja panivat pettua, kun vilja loppui —
ja se loppuikin usein. Sen ajan sivistyneistölläkään ei maa-
seudulla ollut usein korkeampia harrastuksia; missä uskon-
nolliset liikkeet eivät olleet päässeet syvää rauhaa häiritse-
mään, siellä kirkotkin usein uhosivat vain kylmyyttä ja
uneliaisuutta. On ihme, että Vähäkyrö, joka 1700-luvulla oli

¹ Vasabladet, 1856 N:o 10.

ollut silloisen yltiöpietistisen ja separatistisen herännäisliikkeen valtamaita, monien erilaisten uskonnollisten vaikutusten risteytymisalueita, kuitenkin 1800-luvulla jäi syrjään silloisilta herätystulilta, vaikka kipinöitä puolelta ja toiselta sinne sinkoili.

1700- ja 1800-lukujen vaihteessa oli pitäjässä ollut seurakunnan pappeina useita tarmokkaita ja oppineita miehiä — esim. Wegelius-suvun jäseniä isä ja poika —, joitten ajalla pitäjänkokousten pöytäkirjatkin ovat sisältö- ja aloiterikkaita. Mutta myöhemmin oli hiljaisempia paimenia, joitten työstä ei ole jäänyt näkyvämpää jälkeä. He olivat uskollisia ja hiljaisia työssään, mutta sitä repäisevämpää otetta ja taistelumieltä, jota varsinkin siihen aikaan tarvittiin, jotta tämä »väätyri»-kansaa olisi saatu muuttumaan, puuttui, kunnes vuonna 1853 tuli uusi kirkkoherra ja aloitti Vähäkyrön sivistyshistoriassa uuden kauden.

Sillä muutosta kyllä kaivattiin. Vähäkyrökin oli joutunut viime vuosisadalla maakunnassa niin voimakkaana esiintyneen puukkojunkkarihengen pauloihin. Täällä oli sen »kulmainen aika» 1830—40 luvuilla, esiintyen sen tavallisissa räikeissä muodoissa kylä- jopa pitäjätappeluineen, tehden elämän rauhattomaksi. ¹ Seuraavalla vuosikymmenellä on elämä jo muuttunut huomattavasti, ainakaan ei pitäjänkokouksissa asiaa enää sen jälkeen käsitellä. Kun opettaja Herman Palmroth muualta tulleena kymmenisen vuotta myöhemmin kuvailee pitäjän oloja, hän erikoisesti korostaa rauhallisuutta ja sovinnollisuutta. Puhkeepa hän kerran sanoi: »Rauha ja rakkaus, sovinto ja riemu on asunut majoissamme ja ilahduttanut meitä.» ² Aivan näin kaunista ei kuitenkaan elämä liene aina ollut, vielä käytiin monet tappelut vähäkyröläisten ja vöyriäisten, vieläpä eri kylienkin välillä. ³ Syytä oli siis edelleen miettiä keinoja tämän väärän mies-

¹ Tarkemmin olen kuvannut tätä kirjoituksessani »Taistelusta ylellisyyttä ja puukkojunkkariajan vallattomuutta vastaan Vähäkyrössä». »Vaasa», 1934, N:o 151 ja 152.

² Suometar, 1860, N:o 5.

³ Hagman, Keltanokkana Kyrössä, siv. 40 ja seur.

ihanteen poistamiseen. Koulua katsottiin yhdeksi tällaiseksi. Pohjalaista toimintatarmoa ja rohkeutta oli puukkojunkka-reissa, mutta samanlaista pelkäämätöntä taistelumieltä on ollut myös heidän vastustajissaankin. Sen vastaliikkeen mukana, jonka nämä herättivät, alkoi maakunnan sivistyselämä kohota hiljalleen. Siten voinee sanoa, että yhtä suuressa määrässä kuin koulut ym. ovat poistaneet puukkojunkkarihenkeä, yhtä paljon ovat ne itse tavallaan sen pakkotamina syntyneet.

Opetusolot pitäjässä olivat 1800-luvun alkupuolella samalla puutteellisella kannalla kuin muuallakin maassamme. Kotien antamalla alkuohjauksella, papiston valvonnalla sekä opetuksella kinkereillä ja rippikoulussa oli aikaisemmin maassamme päästy yleiseen lukutaitoon ja katekismuksen ulkolukuun. Mutta uusi aika alkoi jo vaatia enempää kuin koneellista sisä- ja ulkolukua. Silloin oli lasten saatava tilaisuutta koulunkäyntiin. Alkusysäykset tulivat maassamme 1850-luvulla pääasiassa säätyläisten taholta, varsinkin papiston, kuten sekä Vähäkyrössä että Ilmajoella, jotka kouluasiassa kulki-
vat maakunnassamme edellä. Kansakoulujen perustaminen oli jo 1840-luvulla julkisen pohdinnan alaisena maan sanomalehdistössä. Mietittiin keinoja ja keskusteltiin periaatteista, joitten mukaan kansanopetusta olisi ryhdyttävä kehittämään. Toisten mielestä oli kaikki opetus, joka tulisi papiston antaman lisäksi, vain pahasta, vieroittaessaan maamiesten lapsia heidän varsinaisesta ammatistaan, toiset aukoivat jo uusia uria mielipiteille kansan laajojen kerrosten opetus- ja kasvatustyöstä. Kaikki tämä oli pohjan luomista seuraavalla vuosikymmenellä alkavalle varsinaiselle rakennustyölle.¹ On huomattava, ettei paikallisten kansakoulujenkaan puuhaajien toiminta 1850-luvulla ollut satunnaista, vaan tämän yleisen kansanopetusharrastuksen käytännöllisiä toteuttamiskokeita.

Lyhyesti mainittakoon kuitenkin ennen varsinaiseen aiheeseen siirtymistä muutamia piirteitä kansanopetuksesta

¹ Vrt. F. A. Hästesko, Suomen kansakoululaitoksen historia, siv. 19 ja seur.

Vähäkyrössä vuosisadan alkupuolella. Alkuopetus kuului, kuten sanottu, vanhemmille, joiden usein oli kuitenkin pakko käyttää toisten apua. Vaikka tätä velvollisuutta oli teroitettu jo vuosisadan ajan, niin vielä vuoden 1810 rovastintarkastuksessa papisto valitti vanhempien kovin myöhään huolehtivan »siitä tärkeästä asiasta, että opettaisivat tai antaisivat opettaa lapsensa lukemaan». Myöhemminkin tärkein vetoamus kohdistetaan vanhempiin, asia kuuluu heille ja sentähden heiltä vaadittiin suurempaa huolenpitoa.

Apua koetettiin myös vanhemmille, joista varmaan osa oli jo suurimman osan omista lapsena saamistaan tiedoista kadottanut, antaa tässä vaikeassa velvollisuudessa. Lukkarin pitämä koulu oli jo 1700-luvun alusta olemassa, ainakin ajoittain.¹ Myöhemmin suntio tuli avuksi lastenopettamisessa. Edellä mainitussa vuoden 1810 rovastintarkastuksen pöytäkirjassa mainitaan, että vaikka vanhemmat ovat pääasiassa huolehtineet opetuksesta, on pitäjässä ollut jo kauan taitava lastenopettaja, joka oli juuri otettu kirkon suntioksi. Hän hoiti edelleen opettajan tehtäviä, rengin tehdessä suntion toimet. Mitään erikoista palkkaa ei hänellä ollut, mutta vanhemmat maksoivat sopimuksen mukaan lapsistaan.

Varmaan on mainittu opettaja sama »taitava lastenopettaja» Simon Yrjälä, joka mainitaan pitäjässä olevan vielä 1812, kun pitäjänkokoukselta kysyttiin, haluaisiko se otettavaksi erään lastenopettajaksi tarjoutuvan, Porin läänistä kotoisin olevan Joh. Hedbergin, jolla oli hyviä suosituksia mm. maaherranvirastolta. Pitäjän miehet myönsivät tällaisen tarpeellisuuden, mutta koska hän oli tuntematon ja pitäjässä oli varmaan sopivaa ainesta opettajaksi, he päättivät olla ottamatta.² Näin jäätii ennalleen. Senjälkeen, kun lapset olivat ensin joko kotonaan tai mahdollisen koulumestarin luona oppineet lukemaan, piti lukkari heille kaksi

¹ Vikman, Suomen kansan lukutaidon synty ja kehitys, siv. 121—122.

² Pit. kok. pöytäk. 18/10 1812.

viikkoa valmistavaa koulua, jonka jälkeen lapset rippikoulussa joutuivat papiston opetettaviksi. Kinkerit olivat vain kuulustelutilaisuuksia. Laiskoille lukijoille oli v:sta 1844 pidetty erikoista sunnuntaikoulua, opettajina papit ja lukkari.¹

Opetusolot eivät koko vuosisadan alkupuolella tule pitäjänkokousten pöytäkirjojen mukaan virallisesti käsiteltäviksi ennen Erlinin aikaa kuin yhden kerran. Rovasti Elias Lagus kutsui kokouksen 16. 5. 1847 asiaa pohtimaan. Suomenamme tähän koko tätä koskevan pöytäkirjan kohdan:

»Herra Rovasti Lagus ilmoitti, ettei hän tahdo pakottaa pitäjänmiehiä ottamaan lastenopettajaa opettamaan lapsia lukemisessa, koska seurakunnan lukkari on asetusten mukaan velvollinen opettamaan lapsia kirjanluvussa ja erottaakseen kaikki 11—13 á 14 vuotiaat lapset, jotka tarvitsevat opetusta sekä sisä- että ulkoluvussa, tahtoi Herra Rovasti pitää kuulustelua ja silloin määrätä, mitkä lapsista lukkarin oli opetettava siten, että lapset 3 kuukautta nauttivat opetusta; alku tulisi tapahtumaan ensi tulevassa elokuussa. Kanttori Lidman läsnäollessa otti huolehtia-seen opetuksesta ja hankkiakseen siihen sopivan huoneen 1 1/2 kopeekan palkkiosta päivältä jokaisesta lapsesta, joka käyttää hänen opetustaan hyväkseen ja kykenee maksamaan, mutta rutiiköyhät (»urfattiga») tai isättömät ja äidittömät lapset, jotka eivät omaa mitään tuloja, saavat opetuksen ilmaiseksi. — Pitäjänmiehet katsoivat tämän tarjouksen kohtuulliseksi ja päättivät, että isättömät ja äidittömät köyhät lapset kouluaiканаan ylläpidettäisiin köyhäin kassan varoilla.»

Näyttää siltä, että rovasti olisi mielellään hankkinut koulumestarin pitäjään, mutta ettei hänellä, 68 vuotiaalla vanhuksella, ollut siihen tarvittavaa tarmoa. Pöytäkirja sellaisenaan antaa kuvan kouluoloista. Varsin korkealla kannalla ne eivät voineet olla, kun kanttori yksin piti huolen koko pitäjän huonolukuisten lasten opetuksesta. Opetusolot olivat siis Vähäkyrössä samalla asteella kuin yleensä maassamme. Olihan pitäjiä, joilla oli omat erikoiset koulumestariinsa, mutta useissa paikoissa kuitenkin vain lukkarin peloit-

¹ Rovastintark. pöytäk. 1810, sekä rovastintark. pöytäk. 5→6/3.1847.

tava koulu oli isän ja äidin lisäksi se, joka lapsille antoi ne tiedon aseet, joilla heidän tuli päästä elämänsä läpi. Kinke-reillä ja rippikoulussa annettiin lisätietoja kristinopissa sikäli, kuin tällä pohjalla voitiin vastaanottaa.

Vähäkyrön opetusoloissa tapahtui merkittävä käännekohta, kun rovasti Laguksen jälkeen uusi kirkkoherra astui toimeensa.

Jonas Anton Erlin oli syntynyt tullipäällysmiehen poikana Turussa 11. 12. 1809, ollen siis vappuna 1853 astuessaan Vähäkyrön kirkkoherran virkaan 44 vuoden ikäinen, mies parhaassa iässä. Pääasiallisesti hän oli ennen tänne tuloaan toiminut koulualalla. Kun hänet 1834 oli vihitty papiksi, määrättiin hänet Maarian kappalaisen apulaiseksi, mutta jo samana vuonna elokuussa hän tuli Turun Bell-Lancasterin koulun ja pyhäkoulujen opettajaksi. Tässä toimessa hän oli kaikkiaan 19 vuotta, ollen aika ajoin myöskin vt. sotilas-pappina Turussa. Sotilaspappina ollessaan hän seurusteli paljon kaupungissa asuneitten venäläisten upseerien kanssa ja osasikin puhua sujuvasti venäjää. Luonnollisesti pitkäaikainen koulutyö sen ajan parhaissa alemmissa oppilaitoksissa oli omansa innostuttamaan häntä uudessakin paikassa toimimaan kansanopetuksen hyväksi. Luonteeltaan hän oli taistelun mies. Ulkonaisesti hänessä jo oli käskijää. Hän oli pitkä ja komea ja »katsoi maailmaa silmiin kuin keisari, vaikka noista suurista silmistä vilkastelikin vekkuli.» Hän piti suorista pohjalaisista ja saattoi nopeasti keskeyttää vieraankin puheen, jos tämä rupesi liikaa moittimaan hänen pohjalaisiaan. Mielipiteitään hän lienee ollut vapaamielinen pappi, joka »harrasti sydämensä pohjasta kaikenlaista maailman viisautta ja politiikkaa». Hänen merkityksensä ja vaikutuksensa onkin enempi ulkonaisen järjestelyn, kuin syvällisemmän uskonnollisen työn alalla. Hän oli järjestyksen mies, säännöllinen kirkkotoimissaan, ahkera ja joskus tiedetään hänen käyttäneen jonkinlaista koulumiehen kurin-pitoa kirkkotoimen ulkopuolella. Tällaista luonnetta tarvittiinkin siltä, joka ensimmäisenä ryhtyi ajamaan varsi-

naisen kansakoulun perustamista. Tätä tarmoa ilmeni hänessä niin kauan, kuin hän sai olla terveenä, ja aloitteita näyttää hänellä olleen vielä sairasvuoteellaankin. Rovastin arvon hän sai 1856 ja kuoli pitkällisen sairauden jälkeen 21. 2. 1875.¹

Kohta tultuaan uuteen seurakuntaan Erlin ryhtyikin ajamaan kouluolojen korjausta. Kerrotaan hänen aluksi yksityisessä keskustelussa valmistaneen maaperää ja koettaneen varsinkin kirkkoneuvoston jäsenten keskuudessa saada itselleen kannattajia. Lienee varmaa, että hän piankin sai puolelleen useita huomattavia pitäjäläisiä, jotka valistuneina ja eteenpäinpyrkivinä ymmärsivät Erlinin suunnitelmien merkityksen.

Tuomas Taittonen (s. 29. 11. 1817 k. 13. 3. 1915) oli varmaan ensimmäisiä, jotka liittyivät kannattamaan rovastin puuhia. Ainakin hän on alusta lähtien sangen huomattavasti ollut mukana koulua perustettaessa. Hän on epäilemättä ollut valistuneimpia ja suomalaisen nousevan kansallishengen innostama. Hän oli kyytirättäri, myöhemmin toimi kanavakasöörinä Lempoisten kanavalla. Kotipitäjässään hän ajoi kaikkia hyviä harrastuksia. Pääasiassa hänen toimestaan oli mm. v. 1851 perustettu pitäjään lainakirjasto, jota hän hoiti ja kartutti 12 vuotta eli vuoteen 1863, jolloin kirjasto muutettiin kansakoululle Taittosen siirtyessä pois paikkakunnalta. Hän osasi ruotsinkieltä, josta hänelle oli paljon hyötyä yleisissä asioissa. Mieleltään hän oli harras suomenmielinen, joka luki Suometarta ja lähetti sille maa-seutukirjeitäkin. Kuvaavat ovat hänelle eräät sanat Suomettaren Vähäkyrö-kirjeessä, jossa tuntee kansan miehen iloa suomalaisuudesta (kirjoittaa kirjastostaan): »Oikein on hyvä olla suomalaisena: kun nuoret herrat tulevat väliajaksi kotia yliopistosta eli koulunopettajan viroista, niin puhuvat pelkkää suomea, panematta siihen ruotsalaisia

¹ Colliander, Suomen kirkon paimenmuisto I ja II; Tyko Hagman, Keltanokkana Kyrössä, siv. 8—15 ym.; K. Kangas—Kurki, E-P:n ens. kansakoulu, Vaasa, 1908, N:o 73.

sanoja, joita herrat ovat ennen Suomen kielen höystöksi nakelleet.»¹

Taittonen ei ollut ainoa Erlinin tuumien kannattaja, vaan oli pitäjässä useita, joitten nimet esiintyvät koulupuuhissa; muutenhan ei tietenkään olisi ollut mahdollista, että kouluasia niinkin pian olisi päässyt toteutumaan. Myöhemmin puheeksi tulevassa kirjelmässään tuomiokapitulille, vastatessaan Kaijan ja Rullon valitukseen, lautamiehet Myntti ja Hannuksela kirjoittivat mm.:

»Vaikka Vähäkyrön pitäjällä, ottaen huomioon sen paikalliset olosuhteet, aineellisen hyvinvoinnin ja asujainten vanhoista ajoista asti osoittaman taipumuksen kirjatietoon, ennen useita muita maamme seurakuntia on ollut tarvetta ja tulee olla perustaa sellaisen laitoksen (nim. kiinteän pitäjänkoulun), on kuitenkin, kuten uskallamme luulla, pääasiassa pitäjän papiston puuttuvan innon ja vähäisen harrastuksen tähden asiaan koko lastenopetus seurakunnassamme ollut jätetty oman onnensa nojaan, kunnes meidän nykyinen arvossapidetty Kirkkoherramme kaksi vuotta sitten astui seurakuntaan ja siitä lähtien niinhyvin täällä kuin myös useitten muitten seurakuntain asioissa ryhtyi yhtähyvin ilahduttaviin kuin hyödyllisiin toimiin.»

Ensi kerran tulee kouluolojen uudestaan järjestäminen virallisesti esille pitäjänkokouksessa 17. 9. 1854. Pöytäkirja kertokoon asian (suomennettuna):

»— — — esitti Herra Kirkkoherra J. A. Erlin, kuinka Herra Kirkkoherra oli kokenut, että erikoisesti tavaus ja kirjanluku nuorison keskuudessa tässä pitäjässä on huonosti hoidettu (vanvårdad), jonka tähden Herra Kirkkoherran velvollisuus vaati saada tämän yhteiskunnalle mitä välttämättömimmän asian korjatuksi, josta syystä ehdottomasti pitäjässä tulisi olla kunnollinen lastenopettaja, joka tulisi pitämään koulua lapsille opettaen kolmessa eri paikassa pitäjässä nim. Merikaarron ja Tervajoen kylissä sekä pitäjän kirkon lähistöllä, ja tässä tarkoituksessa ollut kirjeenvaihdossa erään kunnollisen lastenopettajan kanssa nimeltä Mathias Ahlman, joka olisi halukas ottamaan tämän toimen, jos pitäjänmiehet tahtoivat tehdä sopimuksen hänen palkastaan ja kouluhuoneesta.

¹ Selma Karhula, Vähäkyrön kunnankirjaston vaiheet 1851—1931. — Kansanvalistus ja kirjastolehti, 1931, siv. 190 seur.

Pitäjänmiehet tahtoivat, että seurakunnan kanttori G. W. Lidman tunnettuna ja pitäjässä asuvana tahtoi ottaa vastaan lastenopettajan viran ja pitää koulua ehdotetussa kolmessa paikassa pitäjässä, kussakin paikassa niin kauan aikaa kuin Herra Kirkkoherra katsoo välttämättömäksi, saaden kappan rukiita joka talolta vuosittain ja koppekan hopeassa jokaiselta lapselta päivässä opetusaikana. Kanttori Lidman läsnäolevana tahtoi seurata pitäjänmiesten toivomusta ja otti lastenopettajan toimen mainituilla ehdoilla.¹

Erlin ei siis saanut ehdotustaan sellaisenaan hyväksytyksi, vaikka jonkinlainen kiertävä lastenkoulu päätettiin perustaa. Kun sen ajan lukkareilla ei useinkaan ollut suurempaa tietosivistystä — olivat vain jonkun etevemmän lukkarin johdolla oppineet tarvittavan kirkkolaulun —, niin on varma, että erikoinen koulumestari olisi ollut askel eteenpäin. Kaikessa tapauksessa alkuun oli päästy, ja oli tämä Erlinin ja hänen kanattajiensa ensimmäinen voitto.

Lidmanin koulu alkoikin toimintansa. Meillä ei ole tästä koulusta muuta tietoa, kuin Myntin ja Hannukselan vastineessa oleva arvostelu:

» — — — joskin Lidman ahkeruudella ja todellisella halulla on tehtävänsä täyttänyt, tästä ei kuitenkaan voida huomata hyödyllisiä tuloksia olleen, osittain sentähden, että sitten kun lapsissa niinä viitenä viikkona, joina he nauttivat opetusta, tuskin ehti herätä halua lukemiseen ja säännölliseen koulunkäyntiin, heillä on jätetty tilaisuus sitä seuraavina 25 viikkona täydellisesti ja hyvin unohtaa, mitä he sinä lyhyenä aikana olivat oppineet, osittain myöskin sekä itse laitoksen suunnitelman kuin Lidmanin tietojen laajuuden tähden, on kohta ajateltu antaa Lidmanin koulun olla toiminnassa ainoastaan siksi, kunnes säännöllinen kiinteä koulu sivuoppilaitoksineen (filiälläröinrättningar) kaukaisemmissa kylissä ennätettiin järjestää.»

Kouluasian harrastajat pyrkivät pitemmälle. Varsinkin Erlin oli innokkaassa toiminnassa. »Mutta tällä ei kirkkoherra ollut vielä tyydytetty; vaan tilaisuuden tultua, esitti hän tuon tuostakin seurakuntalaisillensa, miten suuresti

¹ Pöytäkirja on Savilahden koulun arkistossa.

tarpeellinen ja hyödyllinen olisi, jos saataisiin seisova kansakoulu pitäjään, ja tässä ahkeroisemissansa voittikin hän tarkoituksensa, niin että yksi ja toinen rupesi ajattelemaan sitä hyötyä, mikä sellaisesta laitoksesta vuotaisi seurakuntaan.»¹ Vuoden perästä asia olikin jo kypsynyt niin, että kiinteän pitäjänkoulun perustaminen kävi mahdolliseksi.

Syyskuun 3—4 p:nä 1855 toimitti arkkipiispa Edvard Bergenheim pitäjässä piispantarkastuksen ja siinä tilaisuudessa tuli esille myös pitäjänkoulun perustamisasia. Varmaan oli Erlin jo edeltäkäsän antanut suunnitelmistaan tietoja arkkipiispalle, koskapa jo siinä kuulutuksessa, jossa tilaisuudesta annettiin seurakuntalaisille tieto, asia mainittiin yhtenä käsiteltävistä. Pöytäkirjassa perustellaan toimenpidettä seuraavasti:

»Ottaen huomioon, että paikalliset olosuhteet Vähäkyrön seurakunnassa ovat sangen suotuisat kiinteän koulun perustamiselle kansansivistyksen korottamiseksi, koska kulkumahdollisuudet ovat helpot ja seurakunnan pinta-ala suppea verrattuna kyllin lukuisaan asutukseen, oli visitaattori tämän tarkastuksen kuulutuksessa samalla kehoittanut seurakunnan jäseniä miettimään tarpeellisia keinoja tämän päämäärän toteuttamiseksi.»

Mutta piispa oli ryhtynyt vielä suurempiin valmistuksiin; hän oli pyytänyt läänin kävernöörinvirastosta, että sieltä määrättäisiin erikoinen kruununasiamies olemaan läsnä neuvottelussa. Niinpä olikin itse kuvernööri Alexander von Rechenberg »nähty hyväksi olla läsnä omissa persoonassaan tässä tilaisuudessa ja valvoa korkean kruunun oikeutta.» Kokouksen merkitys ymmärrettiin ylemmissäkin piireissä!

Tarkastuspöytäkirjan mukaan oli Erlin useitten »seurakunnassa asuvain ja sen huomattavimpien jäsenten kanssa» tehnyt kirjallisen sopimuksen koulun perustamisesta muutamaa päivää aikaisemmin. Päätöksestä kiirehdiittiin antamaan tietoja, sillä »Sanomia Turusta» lehden 45. numerossa kerrotaan kokouksesta ja kuinka päätös oli yksimielinen. Vieläpä pää-

¹ H. Palmroth, »Vähäkyrön kansakoulu», »Koti ja koulu», 1865, N:o 44.

kirjoituksessa lehti asian johdosta kirjoittaa otsakkeella »Kansan oppimisesta» mm. seuraavaa: »Tänään meillä on kaksi iloista sanomaa — sanomat kouluin asettamisesta Vähäkyröön ja Ruovedelle. Harvoin tosin näin ilahuttavia ilmoituksia sanomalehdissä näkyy, harvoin havaitsee yhteinen kansa niin oman hyvänsä kuin nämät laitokset osoittavat tapahtuneen; erittäinkin vähäkyröläisten yksimielinen into kouluja saadakseen, se yli kaiken ylityksen.» Muistitieto asettaa yksimielisyyden vähän toiseen valoon. Kerrotaan näet, että Erlin laittoi komeat pidot ja ajan tavan mukaan hyvän totipöydän, jonka ääressä ensin oltiin ja tultiin hyvälle tuulelle. Sitten kun aika oli tullut, rovasti kysyi: »Emmekö voisikin hetken kunniaksi päättää, että perustetaan kansakoulu?» Kaikki olivat tietysti halukkaita ja kirjoittivat nimensä valmiin ehdotuksen alle. Perästäpäin alkoi moni kyllä katua, mutta se oli jo liian myöhäistä.¹

Syyskuun 4. p:nä asia otettiin käsiteltäväksi kirkossa mainittujen korkeiden herrojen johdolla. Pöytäkirja kertoo, kuinka nyt »ehdotettiin seurakunnan harkittavaksi, eikö sen mukaisesti» kuin edellä mainitussa kokouksen päätöksessä oli esitetty:

»perustettaisi yhteinen pysyvä koulu ja kirkon vieressä sijaitsevaan Savilahden kylään Soinin talon maalle, samalle paikalle, jossa kuollut kruununnimismies Timming elinaikanaan asui, koululaitokselle rakennettaisi sopiva huoneisto tiilistä niin monta ja suurta huonetta sisältävä, että siellä tulevaisuudessa voitaisiin pitää kihlakunnan kärkeä, joiksi ajoiksi opetus koulussa keskeytettäisiin ja oppilaat laskettaisiin koteihinsa; tuleva opettaja saisi palkkana sen kapin rukiita joka savulta, joka kirkonkokouksen päätöksen mukaan 17/8 1854 § 1 on tullut lukkari Gustaf Wilhelm Lidmanille korvauksena velvollisuudesta erikoisen ohjeen mukaan opettaa lapsille kuudessa (kolmessa?) eri paikassa seurakunnassa, joka mainittu velvollisuus Lidmanilta tulisi nyt ehdotetun koulun avauduttua lakkaamaan; sitäpaitsi tulisi tuleva koulunopettaja saamaan 10 tynnyriä viljaa lainamakasiinista vuosittain tai summittaisen laskun mukaan kaikkiaan noin 14 tynnyriä ruista ja 5 tynnyriä ohria vuodessa sekä sitä paitsi lasten

¹ Kertonut tri Matti Tarkkanen.

vanhemmilta yksityistä korvausta 50 kopeekkaa hopeassa jokaiselta vuoden lukukaudelta ja jokaiselta lapselta, joka nauttii opetusta; tämän ohessa tulisi kauempana asuvien lastenopetuksen helpoittamiseksi tavauksen ja kirjanluvun ensimmäisissä alkeissa perustaa vähintään kuusi pienempää koulua, nim. Merikaartoon, Rövälään, Saarenpäähän, Tervajoelle, Kalsilaan ja Haarajoelle, vuotuisena palkkiona joka opettajalle tynnyri viljaa lainamakasiinista ja sitäpaitsi kopeekka hopeassa päivässä jokaiselta lapselta, joka käyttää opetusta hyväkseen. Tulevat maksut, sekä pysyvissä kouluissa että pienemmissä kouluissa niiltä lapsilta, joitten vanhemmat ovat niin varattomia, etteivät he itse kykene näitä maksuja suorittamaan, maksettakoon vaivaikkassan tu-loista.»

Ehdotus oli rohkea ja sentähden oli odotettavissa, että nousisi ankara vastustus. Pöytäkirjan mukaan asia meni kuitenkin ilman muuta suotuisaan päätökseen, kun ensin kuvernööri oli asettunut puolustamaan ehdotusta »ja pitäjänmiehet tapahtuneen neuvottelun jälkeen samoin yhtyivät tähän». Kiinteän koulun perustaminen tuli siis päätökseksi. Vieläpä lähemmin määriteltiin oppiaineet: tavaus, sisäluku, katekismus ja raamatunhistoria, kirjoitus, laskento sekä isänmaan maantieteen ensimmäiset perusteet. Kirkkoheralle annettiin tehtäväksi laatia »yksissä neuvoin muutamien pitäjän arvokkaimpien jäsenten kanssa ehdotus asetuksiksi» perustettavalle koululle ja ehdotus oli lähetettävä tuomio-kapitulille vahvistettavaksi. Lisäksi oli saatava ylempää lupa lainajyvästön sääntöjen 14 §:n muuttamiseen siten, että makasiinin ylijäämää saisi ehdotuksen mukaisesti käyttää koulun vuosittaiseksi avustamiseksi. Voimassa olleitten sääntöjen mukaan saattoi näet ylijäämää käyttää köyhäin-hoitoon, vieläpä tätä suorittaville erikoisille laitoksillekin.

Päätös koulun perustamisesta oli nyt saatu aikaan, mutta pitäjässä oli runsaasti henkilöitä, jotka eivät tahtoneet asiaan sittenkään suostua. Muistitiedon mukaan kerrotaankin, että joku kuntalainen olisi aikonut jo kokouksessa asettua asiassa vastustavalle kannalle, mutta ei ollut ehtinyt, sillä päätös tehtiin niin nopeasti, ettei vastustajajoukko ehtinyt sanoa

mitään. Lisäksi oli piispa alkanut kohta kiitellä kuntalaisia näiden jaloudesta ja yksimielisyydestä. Vastalause jäi näinollen miesten »liivin alle hautumaan». ¹ Varmaan vaikutti sekä arkkipiispan että kuvernöörin läsnäolo ja heidän voimakas kannatuksensa, että vastaanpanijat ikäänkuin tyrmistyivät, eivätkä toiset heidän selviämistään jääneet odottamaan. Sitävastoin täytyy pitää vääränä väitettä, että asia olisi kokonaan ollut yllätys, kuten myöhemmin väitettiin, koskapa se kuulutuksessaakin jo oli mainittu. On toinenkin muistitieto, jonka mukaan piispantarkastus ei aivan näin rauhallisesti olisi mennyt. Kun piispa oli kysynyt: »Tehdäänkö koulu kivistä vai puusta?» niin oli Matti Kaija hypännyt kirkonkäytävälle ja sanonut: »Puusta, ei kivistä». Erlin suuttui siitä ja oli käydä Kaijan kimppuun, mutta onneksi sai lukkari Lidman rovastin takinliepeestä kiinni ja pidätti.²

Kaikessa tapauksessa eivät vastustajat tahtoneet vielä asiaa jättää, vaan ryhtyivät valittamaan. Valituspaikkana oli sama Turun tuomiokapituli, jonka huomattavimmat jäsenet olivat olleet tarkastuksessa päätöstä tekemässä.

Valituksesta on käytettävინämme ollut Savilahden koulun arkistossa säilytetty suomennos alkuperäisestä.³ Allekirjoittajina siinä esiintyvät Juho Matinp. Rullo ja Matti Mikinp. Kaija »talonpojat Wähäkyrön pitäjästä omasta sekä niiden nöyrimmästi myötäpantuun fullmaktiin merkittyjen ynnä muiden tyytymättömäin Wähäkyröläisten puolesta». Nämä miehet kävivät itse Turussa valituksensa viemässä.⁴ Kuinka suuri joukko heidän takanaan oli, siitä emme ole saaneet selkoa; itse he väittivät edustavansa »enempää kuin $\frac{9}{10}$ osaa pitäjän manttaaliluvusta». Tämä on kuitenkin heidän

¹ Kangas—Kurki, E.-P:n ensimmäinen kansakoulu, »Vaasa», 1908, N:o 73.

² Kertonut tri Matti Tarkkanen.

³ Siinä ei ole päiväystä, tuomiokapitulin diariopäiväyksenä on 24/9 1855.

⁴ Herman Palmroth. »Wähäkyrön kansakoulu», »Koti ja koulu», 1864, N:o 44.

oma summittainen laskunta. Pitäjänkokouksessa 18. 11. 1855 mainitaan, että valittajain manttaaliluku oli vain 49 $\frac{7}{144}$ manttaalia. Koska pitäjän koko manttaaliluku on 80.62, olisi tämän mukaan jäänyt koulua puolustamaan kuitenkin vain 31.6 manttaalia — siis vähemmistö.

Tarkastakaamme lähemmin valituskirjelmää. Kun he vaativat piispantarkastuksen päätöksen kumoamista, niin eivät he silloin tarkoita päätöksessä mainittuja kuutta pientä kyläkoulua; ne saisivat jäädä ja niitten yläpuolelle pitäjänkokouksessa 1854 perustettu kanttori Lidmanin koulu. Valittajat pitivät tätä näet sangen ansioituneena opetustyössä: »Hän on voittanut täyden luottamuksen eikä liioin ole millään muotoa laiminlyönyt velvollisuuksiensa.»

Perusteina valitukselleen he esittivät seuraavat kolme: 1. päätös tehtiin yllättäen, 2. koulu on taloudellisesti liian rasittava ja 3. koko koulu on tarpeeton.

Ensimmäisestä kohdasta he lausuiivat, että olisi täytynyt pitää ennen tarkastusta varsinainen pitäjänkokous, jossa asia olisi yleisesti harkittu. Kuten mainittu, tilaisuus, missä ehdotus tehtiin, oli näet ollut yksityisluontoinen, mutta toisaalta oli asia piispantarkastuksen yhteydessä kuulutettu ja siis jokaisella oli tilaisuus itse tarkastuksessa panna vastaan.

Varsinainen syy oli tietysti rahamenojen pelko. Koko Vähäkyrön pitäjä esitetään valituksessa sangen köyhänä, velkaantuneena ja monenlaisten rasitusten uuvuttamana. Vaivaiskassan pienuutta valitetaan »siitä ei taida sen esitetyn istuvan koulun opettajalle maksaa suurempaa eikä pienempää osaa». Palkka oli päätetty maksaa lainamakasiinin ylimäärästä, joten tällainen väite ihmetyttää. — Toimitusvouti ja pitäjänkirjuri Johan Gustaf Stolpen, jonka muuten kerrotaan olleen Erlinin kanssa huonoissa väleissä, todistukseen perustuen he esittivät, kuinka monet talolliset ovat rasissa veloissa ja suurin osa saa »kaikella ahkeroitsemisella ja tarkkuudella yrittää saadakseen tarpeellisen aikaantulon, ettei velkaantuisi». Vielä on viime aikoina ollut monia rasituksia pitäjäläisillä: uudet pappilan rakennukset, torppien

rakentaminen ruotusotamiehille, Ojaniemen ja Tervajoen siltojen uusi rakentaminen, pitäjälle raskas »transporttikyyti» jne., joten »emme millään muotoa ja ilman meidän usiempain kaiketi häviämistä voi rakentaa sitä kysymykseen tullutta kouluhuonesta».

Lisäsyynä mainitaan vielä koulun tarpeettomuuskin.

»Sen enämmin uskallamme toivoa myöntymistä tähän, kuin pitäjänlapset sillä opetuksella, minkä lukkari Lidmannin tykönä ja kuudessa vähemmässä koulussa saavat, kyllä voittavat sen sivistyksen kuin tarvitsevat tullessansa maanpruukareiksi niinkuin heidän isänsä; jotavastoin ne lapset, joilla on halu ja taipumus enämpäkin oppihin ja joiden vanhemmilla on varoja heitä kustantaa, saattavat aivan soveliaasti kohtuullisella maksolla pidettää jossakin koulussa Vaasan kaupungissa, kuin on ainoastansa kahden peninkulman päässä pitäjämme kirkosta ja joten senlaiset lapset sitte myöskin saisivat sen uskonopillisen valistuksen ja tieteellisen harjoituksen eli sen korkeimman opetuksen, jota ei mihnäkään istuvassa koulussa olisi toivominenkaan.»

Tuomiokapituli lähetti valituksen pitäjänkokoukselle vaatien vastinetta. Kokouksessa valittiin kihlakunnan lautamiehet Jaakko Tuomaanp. Hannuksela ja Iisakki Iisakinp. Myntti vastineen antajiksi niitten puolesta, jotka eivät olleet yhtyneet valitukseen. Molemmat valitut esiintyvät muulloinkin kansakoulun hartaimpina ystävinä. Hannuksela oli aikansa huomattavimpia pitäjäläisiä. Hän oli talonpoikais-säädyn edustajana lähetystössä, joka kävi Nikolai I:n kuoleman jälkeen esittämässä surunvalittelut Pietarissa ja samalla onnittelemassa uutta hallitsijaa. Myös oli hän säätynsä edustajana tammikuun valiokunnassa 1863.

Hannukselan ja Myntin vastine on kolme kertaa valituskirjelmää pitempi.¹ Aluksi he selostavat kouluolojen kehitystä pitäjässä. Mainittuaan, ettei kysymys tullut piispan-tarkastuksessa odottamatta ja ettei kukaan pannut vähäisimmässäkään määrässä siinä tilaisuudessa vastaan, jatkaivat he:

¹ Vastine on ruotsinkielisenä jäljennöksenä koulun arkistossa.

»Sentähden ovat suurella harmilla ja mielipahalla oikein ajattelevat eli enemmistö (?) seurakunnan jäsenistä kokenut, että Johan Matinp. Rullo ja Matti Mikiinp. Kaija, siihen ehkä sellaisten henkilöitten yllyttäminä, joille kansan pysyminen tietämättömyydessä olisi eniten eduksi, ovat esittäneet valituksen tästä pääasiassa sangen harkitusta ja hyödyllisestä päätöksestä, esiintyen samalla lukuisien seurakuntalaisten puhevallalla, joitten nimet ovat merkityt valitukseenliitetystä kirjoituksessa.»

Tämän jälkeen he kiistävät koko valtakiljalla laillisen pätevyuden, koska nimikirjoitukset olivat vain Stolpen todistamat eivätkä seuraa alkuperäisinä, joten vastaajien mielestä Rullo ja Kaija eivät aja muitten kuin omaa asiaansa. Olisi sen tähden helpointa erottaa heidät koko asiasta,

»mutta koska valituskirjelmä on koottu ainoastaan vääristä ja oikeitten olosuhteitten vastaisista tiedoista sekä sitäpaitsi osoittaa valittajissa silmiinpitävää raakuutta ja tietämättömyyttä kysymyksessä olevan koulun perustamisen hyödyllisyydestä, uskomme olevamme pakotetut seurakunnan ja ennen kaikkea valittajain oman hyvän edistämiseksi suoda heille oikeus, kuten toisillekin pitäjän asukkaille, ottaa osaa yrityksen, verraten hyödyllisyyteen, vähäisiin kustannuksiin ja siten valmistaa heille tilaisuuden myös päästä nauttimaan niin siunausrikkaista hedelmistä, joita sellainen yritys epäilemättä mukanaan tuo.»

Tällaisen pitkän johdannon jälkeen Hannuksela ja Myntti alkavat vastata suorastaan valittajien väitteisiin. Ensimmäinen kohta, siis asian esittäminen yllätyksenä, on helppo torjua, koska Erlin on asiasta aina niin paljon seurakuntalaistensa kanssa keskustellut ja vielä mainittu kuulutuskeskin. Johan sekkin, että läänin kuvernööri oli paikalla, takaa, että kaikki meni laillisessa järjestyksessä!

Vastaus kolmanteen kohtaan — koulun tarpeettomuuteen — antaa mielestämme hyvän kuvan heidän ajatuskannastaan ja katsomme olevan syytä esittää siitä laajemman otteen.

»Valittajien arvelu, että päätetty koululaitos, jonka he tyhmytensä tähden haluavat väittää johtavan heidät onnettomuuteen, myös olisi seurakunnalle liiallinen ja hyödytön, koska lukkari Lidmanin koulu tulisi edelleen olemaan, sekä varakkaammat

seurakunnan asukkaat sitäpaitsi voisivat lähettää lapsensa Vaasaan hankkimaan itselleen sivistystä sikäläisissä alkeiskouluissa, tuo esille jälleen heidän täydellisen tietämättömyytensä kansakoulun tarkoituksesta ja hyödystä, sekä että valittajat eivät ole oppineet katsomaan ja käsittämään, että kansakoulu pääasiallisesti sen ohella, että se jakaa rakkautta kaikkea inhimillistä sivistystä kohtaan, antaa niitä tietoja, jotka tekevät sellaisen sivistyksen saavuttamisen mahdolliseksi katsomatta oppilaan tulevaa ammattia. Lukkari Lidmanin koulussa voi ainoastaan oppia tavuuta ja korkeintaan sisälukua, ja kaupungin oppilaitoksissa annetaan opetusta vieraisa kielissä ja paljossa muussa, joka ei ollenkaan hyödytä pikemmin ehkä vahingoittaa talonpoikaa, josta myös on johtunut että löytynee vain harvoja esimerkkejä, jolloin näistä kouluista joku talonpojan lapsi olisi palannut säätyynsä, vaan on heistä tullut joko virkamiehiä tahi, kuten useimmille on käynyt, kulkevat ympäri maata elättäen itseään useimmiten sillä ainoalla, jonka ovat oppineet, kirjoittamisella. Myös vähemmällä arvostelukyvyllä olisivat sentähden valittajat huomanneet, että sellaisista laitoksista ei olisi lapsillemme sivistyksessä mitään voitettavissa, kun sitä vastoin nyt kysymyksessä oleva koulu, jossa suomen kielellä opetettaisiin, paitsi uskontoa, kirjoittamaan ja laskemaan sekä maan historiaa ja maantiedettä, mahdollisesti myös käsitöitä ja maanviljelyksessä välttämättömiä esitietoja, tulisi tuomaan suurta hyötyä seurakunnalle ja olisi sillä seurauksena, että talonpoika saisi pitää luonaan poikansa vielä sitten, kun tämä on käynyt koulussa ja ei tarvitsisi nähdä inhoavan maanviljelystä, vaan pikemmin suuremmalla halulla ja ajatuksella antautuvan siihen.»

Toiseen kohtaan, kustannuskysymykseen, siis polttavimpaan, he vastasivat verraten ohimennen. He todistivat monen valittajain väitteen olevan paikkansapitämättömän. Ei seurakunta ole velassa lainamakasiinille kuin puolet väitetystä summasta, ei vaivaiskassa ole tyhjä, seurakunnan kirkkoherran virkatalon korjaukset on seurakuntaa rasittamatta jo suoritettu, Ojaniemen ja Tervajoen sillat on vasta rakennettu, ruotulaitos ei kohdannut Vähäkyröä, samoin majoituksesta on vapautus — vain palorahat ovat olleet korkeat, — joten pitäjä ei suinkaan ole köyhtynyt ja velkaantunut, vaan on vaurasta seutua. Kaiken lisäksi: »kaikkien aikojen kokemus todistaa, ettei koskaan mikään seura-

kunta vaikka pienempikin ja köyhempikin, kuin meidän, ole joutunut köyhyyteen kirkkojen ja koulutalojen rakentamisella eli muilla sellaisilla ihmisten valistusta ja henkistä hyvää edistävillä pyrkimyksillä.»

Kaiken tämän perusteella vastineen antajat anovat valituksen kumottavaksi itse pääosalta, mutta tekevät kuitenkin sen ehdotuksen, että koulurakennusta ei tarvitsisi päätöksen mukaan rakentaa tiilestä, vaan puusta. Kun aikaisemmin oli suunniteltu, että koulutalossa pidettäisiin myös käräjät, niin huomauttivat he, ettei ollut varmaa, tulisiko asianomainen tuomari hyväksymään rakennuksen myös käräjäkartanoksi ja olisi tästä koulutyöllekin haittaa. Jos puusta saisi rakentaa yksinkertaisen koulutalon, jossa olisi neljä lämmitettävää huonetta ja tarpeelliset ulkokuoneet, menisi tähän vain 500 tukkia ja sisustukseen korkeintaan 500 ruplaa kuluja, joten manttaalia kohden olisivat kustannukset 6 tukkia ja 6 ruplaa eli »valittajilta Rulloilta ja Kaijalta jokseenkin valituskirjelmäkustannukset». Kun kirkkoherra oli vielä luvannut omalla kustannuksellaan huolehtia aluksi koulun tarpeellisesta inventaariosta, kuten pöydistä, kirjoituspulpesteista, penkeistä, tauluista, taulukoista, kirjoitustarpeista ym., niin tulevat kustannukset jäämään sangen alhaisiksi.

Asia joutui nyt Turun tuomiokapitulin ratkaistavaksi. Päätös annettiin 14. 11. 1856. Valitus hylättiin, mutta Hanukselan ja Myntin ehdotuksen mukaan seurakunnalle annetaan oikeus rakentaa koulurakennus puusta. Tämä päätös sai lainvoiman ja asia oli tältä kohdalta lopullisesti ratkaistu.¹ Erlin oli kannattajineen saanut voiton!

Mutta tiellä oli vielä monta mutkaa! Olisi luullut, että vähäkyröläiset alkaisivat heti kiireesti pystyttää kouluun. Esiintyy kuitenkin uusi veruke. Kun pitäjänkokouksessa 22. 2. 1857 ilmoitetaan tuomiokapitulin päätöksestä, esitetään, että koska ylemmissä paikoissa on suunnittelun alaisena maanviljelyskoulun perustaminen, niin ei ryhdyttäisi rakentamaan koulutaloa, ennen kuin olisi ratkaistu tulevan

¹ Vrt. Senaatin päätös 3094 1858. Savilahden kk:n arkisto.

maanviljelyskoulun paikka. Saman vuoden Wasabladet todella pohtii tätä kysymystä ja siinä väitellään, missä koululla tulisi olemaan suurin hyöty. Milloin ehdotetaan vähimmin kehittyneitä läänin itäosia, milloin taas kehittyneempiä osia läänissä: Isokyröä, Ilmajokea tai Vähäkyröä¹, milloin taas keskustaa — Alavutta. Maanviljelyskouluasia johti v. 1859 Korsholman ruotsinkielisen koulun perustamiseen, ja suunniteltu toinen koulu perustettiin 8 vuotta myöhemmin läänin toiseen laitaan Saarijärvelle.

Kansakoulun puoltajat ajoivat asiaansa ja yllämainittu seikka ei onneksi päässykään kauan kummittelemaan pitäjäläisten mielissä, vaan päätetään oman koulun asiassa lähteä eteenpäin. Pitäjänkokouksessa 27. 9. 1857 hyväksytään koululle säännöt, jotka kokouksen puolesta allekirjoitettiin ja alkuperäisinä »Wähän Kyrön pitäjään rahvaskoulun Asetuksien» nimellä säilytetään koulun arkistossa. Samassa kokouksessa hyväksytään laajan keskustelun jälkeen myös, että lainamakasiinista koulukassaan vuosittain suoritetaan 3 tynnyriä viljaa, puoleksi rukiita ja puoleksi ohria.

Kuten edellä on mainittu arkkipiispan huomauttaneen, ei lainamakasiinista voinut edellämainitunlaisia suorituksia tehdä, ellei sen sääntöjä senaatti muuttaisi. Sitä varten valitaan Hannuksela ja Myntti tekemään anomusta Senaatille, jotta vuosittain saisi käyttää 5 tynnyriä rukiita ja 5 ohria opettajan palkkaukseen ja edellä mainittu 3 tynnyriä viljaa koulukassalle sekä vielä 6 tynnyriä pitäjään muodostettaville lastenkouluille.

Tämä ehdotus menikin tuomiokapitulिन kautta senaatille ja samalla tuomiokapituli lähetti memoriaalin Vähäkyrön kouluasiasta, alistaen säännöt hyväksyttäväiksi. Keisarillinen Suomen Senaatti antoi päätöksensä maaliskuun 6. p:nä 1858 ja tästä tuli koulun varsinainen perustamiskirja. Sinä päivänä hyväksyttiin koulun säännöt ja myönnyttiin edellä mainittuihin anomuksiin sekä vahvistettiin 4. 9. 1855 pidetyn piispantarkastuksen päätökset sellaisinaan. Tämän

¹ Wasabladet, 1857, N:o 4 ja 7.

mukaan tuli määrätyksi koulun rakentaminen kivistä. Tuomiokapituli kiirehti sen vuoksi kohta anomaan muutosta tähän ja senaatti suostuikin 30. 4. 1858, että rakennus saadaan tehdä puusta.

Saman vuoden elokuun 15. päivänä saattoi Erlin antaa pitäjäläisille tiedoksi, että »Hänen keisarillinen Majesteettinsa oli Armossa vahvistanut säännöt pysyvälle kansakoululle tässä pitäjässä». Samassa kokouksessa päätetään, että koulu aloitetaan kohta samana syksynä ja, kun ei vielä ollut varsinaista koulutaloa, vuokrattaisiin Sallin talon yläkerrasta tähän tarkoitukseen 35 ruplan vuotuista vuokraa vastaan tarvittavat huoneet.

Ennen koulun alkamista oli vielä hankittava koululle opettaja. Tämä vaali oli sängen tärkeä, sillä sellaisissa oloissa, kun ei ollut opetussuunnitelmia, ei oppikirjoja kaikissa aineissa, ei riittävää opetuskalustoa ja kaikki oli uutta, riippui opettajan henkilökohtaisista ominaisuuksista vielä enemmän kuin muuten, kuinka koulu tulisi tehtävänsä täyttämässä onnistumaan.

Kun oli sanomalehdissä ollut opettajan paikka haettava, lähetti neljä henkilöä hakupaperinsa, nim. »peräänkatsoja Puumultehtaassa Tampereella» Herman Palmroth, »Jäsen-lääkäri» Alexander Alfred Sjöman Marttilan pitäjistä, lastenopettaja Gustaf Wiktor Lundell Turusta ja lukkarin oppilas Antti Havelin Töysästä. Kaikki he olivat olleet jonkin verran opettajina, muut paitsi Havelin — ainoa muuten, jolla hakemukset ovat suomenkieliset — olleet Bell-Lancaster-mallisissa vuoro-opetuskouluissa monitöreinä (apulaisina). Eivät todistukset olleet kaikki aivan loistavia, esim. Lundellin papereista selviää, että hän »omaa tarpeellisen taidon suomalaisessa tavauksessa, sisäluvussa, laskennossa (neljä laskutapaa yksinkertaisilla luvuilla) ja kaunokirjoituksessa». Kahdella hakijoista — Havelin ja Palmroth — oli lukkarinpätevyys ja kolmella mm. Palmrothilla, suoneniskijän ja rokottajan tai välskärin taito. Todistuksien perusteella oli Palmroth asetettava ensi sijalle. Johtokunnan pöytä-

kirjaan merkittiinkin vaalista, joka 11. 10. 1858 toimitettiin, että »nähtiin Herman Palmroth olevan opissa, ansioissa ja siveässä käytöksessä etevämpi toisia hakijoita» ja yksimielisesti valittiin hänet koulun opettajaksi.

Näin oli kaikki vaikeudet voitettu. Koulu voitiin Sallin ylistuvassa aloittaa 4. p:nä marraskuuta 1858. Tästä koulun avajaistilaisuudesta meillä on Palmrothin kuvaus:

»Seurakunnan uusi koulu avattiin menneen Marraskuun 4. p:nä klo 10 epp. kalliiseen vaikutukseensa. Siihen kokoontuneelle koululapsistolle, vanhemmille ja muulle väelle piti seurakunnan kirkkoherra rovasti Erlin lämpimän ja kauniin puheen lastenkasvatuksen tärkeydestä ja lopetti puheensa kehotuksella yhdistymään rukouksiin Jumalalle, kaiken viisauden ja hyvän antajalle, että Hän laupiaasti soisi siunauksensa tälle uudelle sivistyslaitokselle. Sitten veisattua virsi n:o 84 suomalaisesta virsikirjasta piti herra Rovasti hartaat rukoukset, jonka jälkeen taas veisattiin virren n:o 234 loppu. Nyt sisäänkirjoitettiin koululapsia, joita poikia ja tyttöjä oli saapuvilla 21, vaan sittemmin lisääntyi niitä 44:ään asti ja Joulun jälkeen kuuluu niitä lisääntyvän kovasti.»¹

Näin oli ensimmäinen pitäjänkoulu Etelä-Pohjanmaalla aloittanut toimintansa.

¹ Suometar, 1859, N:o 3. — Kuvaavaa on, että Suometar jo aikaisemmin, 1858 N:o 34, kertoi uutisessa »Uusi rahvaankoulu» Vähäkyrön koulun alkamisesta, samalla kun maakunnan ainoa sanomalehti »Wasabladet» ei mainitse tapahtumasta mitään.